

посебно за интерпретације суштинске ослободилачке борбе народа овога краја посебан значај има треће поглавље овога дијела. У њему су обрађени почеци развоја националне управе и дате основе административног уређења по средовима, по завршетку ратних операција, као и статус Лесковачког

округа по Закону од 14/26. маја 1878. године.

Завршавајући кратко представљање ове књиге можемо рећи да је њеном појавом југословенска историографија о XIX вијеку добила вриједно научно дјело.

Радослав Распоповић

БРАНКО КРКЕЉИЋ, САНЦАЧКЕ ЛЕГЕНДЕ

Београд 1987.

Пред нама је књига — споменик, књига са „теразија историје“, која казује о „људима од свјетлости“, о људима, како би рекао стари црногорски ратник и саборац ликована из књиге почивши пуковник Јоксим Радовић, који су — *задовијек* у чије се коло не може лако улазити.*

Писац књиге „Санџачке легенде“, неуморни трагач за истином, за неспорним друштвеним вриједностима, Бранко Кркељић, након књига: „О Старику“, „О Црвеном граду“, и низа других запажених радова из домена записа и монографског казивања о нашој борби и револуцији, сада је изнио на свјетлост дана, у новом руху, садржај достојан поштовања.

Али, оставио бих историјске чињенице — историји и историчарима. Историја је о ликовима о којим је у књизи ријеч већ одавно донијела неспорне судове и они се ничим не могу промијенити. Историчари су ту да их изнова освјетљавају, да те неспорне истине утврђују, потврђују као вјечите легенде, да их чине пријемчивим за нова покољења, да суде о тачности изнијетог. Ликови о којима је ријеч, о којим пише Кркељић, још су за живота, својим људским узорима, на Титовом програму братства и јединства, на вриједностима највиших класних атрибута

нашег револуционарног радничког покрета, у несебичној игри са смрћу, доказали да су са највећим степеном сазнања и људског достојанства овладали неуништивом стратегијом слободе. Зато су били и постали — етичке вриједности првога реда — неспорни ликови за поштовање и узори инспирација и надахнућа. Аутор се својски потрудио да их, из богате галерије, одабере и да их, уз неспорну вјештину пера и казивања, снажно и увјерљиво заштити од заборав: Са етичког становишта то је напор достојан поштовања. О томе желим казати неколико скромних мисли.

Схватајући једну примарну животну и историјску истину, и вјечиту људску потребу, да у животу људи, народа, покрета, генерација, постоји насушна потреба да се проанализе и јасно назначавају неки примарни животни оријентери, Кркељић такве неспорне оријентире бира у једном особеном социјалном простору — санџачком. Биљежећи мноштво чињеница о њиховим људским, борбеним, револуционарним и, нада све, моралним особинама, аутор даје неспоран социолошки и морални допринос одређењу човјека у животном простору. То је, треба рећи, најтежи испит на коме се пера писаца доказују. Одређујући ликове конкретних, изузетних људи, у

* Види: Тито уметницима, уметници Титу; Ј. Радовић, Добра нема ће људи нема.

једном посебном историјском времену, Кркељић јасно назначава мјесто човјеку за сва времена, и даје неспорне узоре ликова за сва времена, за наше најшире југословенске просторе. По томе, сви дати ликови хероја и револуционара никако нијесу — само санџачке легенде. А и зашто би били, када су сви до једног дио себе и своје револуционарне стваралачке личности тако несебично уградили у, рецимо, просторе Загреба, Сарајева, Ужица, Београда, бивше Подгорице, у „утробе“ рударских јама Косова, у студентска револуционарна врења на почетку наше нове историје; у пролетерске јурише по планинама Босне, Херцеговине, Хрватске, Црне Горе, Србије... Сви су они — ти ликови које тако зналачко освјетљава Кркељић — људски, револуционарни и морални узор социјалистичке Југославије. У томе смислу, публикација „Санџачке легенде“ има посебан и најшири етички значај.

Треба отворено рећи, и при томе остати крајње непоколебљив, да истинска наука и неспорна хуманистичка етика никада, са својих правих научних становишта, не могу прихватити било какву суштинску подјелу ликова и узора револуције. Јер су се сви они, посебно истински хероји и револуционари, једнако борили и умирали за нову социјалистичку Југославију, са истом љубављу и оданошћу као и за своје родне крајеве. Југославија, слобода људи и народа и родно поднебље — за њих су то били и остали синоними и вјечити идеали. По томе основу „Санџачке легенде“ исто су толико југословенске колико и санџачке. Не видјети то било би научно нетачно, а политички недопустиво. Мноштвом чињеница у ообеној галерији ликова о којима пише, Кркељић нам то недвосмислено доказује. Он то чини на један лако разумљив и стилски јасан начин. При томе је веома занимљив, пробирљив и убједљив. То чини посебно драг ове књиге. Зато су ликови из књиге „Санџачке легенде“ у ствари

легенде цијеле Југославије, исто онако као што су хероји рођени у другим крајевима Југославије, од Триглава до Бевђелије и од Мора до Дунава, легенде и санџачких и свих других југословенских крајева. Њихова борба и њихово револуционарно дјело недјељива је легенда, а они су њени ствараоци. Они су, како каже Михаило Лалић, својим укупним животним дјелом ријечи: слобода, правда, братство и јединство и друг у борби за такве вриједности — ставили изнад свих наслова, учинили их трајним.

То, дакле, налазимо у књизи „Санџачке легенде“. Трагајући за детаљима у њиховим дјелом богатим а живљењем тешким и напорним животима, писац освјетљава бројне знане и незнане чињенице, чини их ближим сазнањима и лакшим схватањима. Кркељић не чини то само са ликовима и кроз исцрпне монографије народних хероја Велимира Јакића и поход дјечака из дурмиторских Добрих Села, Љубише Миодроговића из Пријепоља, Ђине Врбице-Миодроговић из Подгорице, Душана Томашевића из Велике Жупе, већ он даје читаву галерију огромног броја ликова, више или мање знаних бораца и револуционара. То посебно чини кроз монографију „црвеног професора“ Бранка Радичевића. То је још једна значајна карактеристика ове књиге.

Подсјетимо ли се, на крају, на познате Титове констатације да је: „... Књига одувјек била извор знања, мудрости и средство међусобног упознавања и зближавања...“ људи и народа, и на Енгелсов став да је задатак књиге да, насупрот Библији, „разјасни народу његово етичко осјећање, да му предочи његову снагу, његово право, његову слободу, да пробуди његову одважност и његову љубав према оцаџбини...“, на томе основу, читајући књигу „Санџачке легенде“ доћи ћемо до

неспорног закључка да је то дјело које може одговорити тим захтјевима.

У вријеме наглашених девалвација истинских етичких и културних вриједности ова и овакве публикације значе озбиљан напор

у заустављању такве негативне ерозије у друштвеним процесима и знак су враћања друштва истинским извориштима наших друштвених уснова.

Милан Крмановић

БРАЋА ВЛАХОВИЋ 1917

Прилози за историографију Топличког устанка, приредио Миодраг Влаховић, Београд 1987

Трагање за вриједносним садржајима породичног дјеловања у прошлости, иницијативом потомака, неријетко открива и велике људе и значајне моменте великих додогађаја, или их пак надопуњује у оним најсулгилнијим показивањима која измичу пажњи професионалних истраживача руковођених строгим захтјевима струке.

Такво једно трагање објављено је под насловом „Браћа Влаховић 1917”, прилози за историографију Топличког устанка, чији је приређивач Миодраг Влаховић.

Поред великих збивања на подручју Србије у времену првог свјетског рата, упознаје нас објављена публикација и са низом значајних личности, судионика овог времена, који су историографији готово непознати: Милинко и Бошко Влаховић, Јован Радовић, Урош Косовић, Димитрије Беговић Димитрије Димитријевић...

Књига коју представљамо заправо је збирка докумената о учешћу браће Влаховић, Бошка и Милинка, у топличком устанку која у временском погледу обухвата 1917. и прву половину 1918. године.

Поред уводне ријечи проф. дра Андреја Митровића, у којој је дат краћи приказ о браћи Влаховић односно њиховом учешћу у првом свјетском рату ова збирка садржи напомене приређивача,

карту подручја на коме су се одвијала главна збивања топличког устанка 1917, документе 1-14 који се односе на активност Милинка Влаховића у овим догађајима, дјелове из дневника Бошка Влаховића, са уметнутим документима других протагониста покрета, те дио о погибији Бошка Влаховића према дневнику Косте Пећанца. Посебно поглавље представља грађа из дневника Милинка Влаховића, чији се дјелови први пут сад објављују и тако постају доступни за даља истраживања овог периода, што даје посебан значај овој књизи.

На крају књиге дати су прилози из дневника Косте Пећанца, Допуну главном дијелу текста чине објашњења у погледу усклађивања датума према старом односно новом календару, скраћенице објављена литература о топличком устанку и регистар личних имена.

Значај објављене грађе, посебно први пут објављеног дневника Милинка Влаховића, увећава чињеница да је велики дио грађе из овог периода нестао у освајачким походима бугарске, а дијелом и аустроугарске војске.

Сенка Распоновић